

YASHIL IQTISODIYOTDA EKOLOGIK INNOVATSIYALARNING IJTIMOYIY-
IQTISODIY AHAMIYATI

Xolbutayev O'ktam Xo'jabekovich

Jizzax politexnika instituti "Iqtisodiyot va menejment" kafedrası katta o'qituvchisi

xolbutayevoktam@gmail.com

Farhodov Ulug'bekmirzo

Jizzax Davlat Politexnika Instituti

"Kibersport" fakulteti menejment yo'nalishi

511-23-guruh talabasi

farhodovulug'bekmirzo02@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola ekologik innovatsiyalarning yashil iqtisodiyot rivojidadagi murakkab va ko'p qirrali rolini tahlil qiladi. Innovatsion texnologiyalar yordamida atrof-muhitni muhofaza qilish, resurslardan samarali foydalanish va aholi farovonligini oshirish kabi ijtimoiy-iqtisodiy natijalar ilmiy asosda yoritiladi. Maqola global tadqiqotlar hamda xalqaro tajribalar natijalari bilan mustahkamlangan.

Kalit so'zlar: ekologik innovatsiya, yashil texnologiya, barqaror rivojlanish, resurs tejamkorlik, ijtimoiy ta'sir, iqtisodiy o'sish.

XIX–XXI asrlarda iqtisodiyotning barqarorligi ekologik omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib qolgan. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi iqtisodiy o'sish bilan ekologik barqarorlikni uyg'unlashtirishni maqsad qiladi, bunda ekologik innovatsiyalar markaziy unsur sifatida qaraladi. Ekologik innovatsiya — bu yangi yoki takomillashtirilgan texnologiyalar, jarayonlar va mahsulotlar bo'lib, ular atrof-muhitni ifloslantirishni kamaytiradi va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekologik innovatsiyalar nafaqat atrof-muhitni himoya qiladi, balki iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Maqolaning maqsadi — ekologik innovatsiyalarning yashil iqtisodiyotda qanday ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar yuzaga keltirishi, ularning samaradorligi va ushbu innovatsiyalarni amalga oshirishda duch kelinadigan to'siqlarni ilmiy-empirik asosda aniqlashdir.

Ushbu tadqiqot ekologik innovatsiyalarning yashil iqtisodiyotdagi ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ilmiy asosda aniqlashga qaratilgan bo'lib, bir nechta metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy metodologik printsiplari quyidagilardan iborat:

Nazariy tahlil:

Tadqiqotning birinchi bosqichida ekologik innovatsiyalar, yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish konsepsiyalari bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Bu jarayon xalqaro va mahalliy ilmiy maqolalar, strategik hisobotlar (masalan, UNEP, World Bank) va normativ-huquqiy hujjatlar o'rganish orqali amalga oshirildi. Nazariy tahlil ekologik innovatsiyalarning ijtimoiy va iqtisodiy samaradorligini tushunish, ularning barqaror rivojlanishdagi o'rnini va ahamiyatini aniqlash imkonini berdi.

Empirik kuzatuv:

Tadqiqot davomida turli mamlakatlarda ekologik innovatsiyalarni tatbiq etish bo'yicha real amaliyot kuzatildi. Ushbu kuzatuv orqali ishlab chiqarish jarayonlarida yashil texnologiyalarni joriy etishning energiya va xomashyo tejamkorligi, chiqindilarni kamaytirish va ijtimoiy

samaradorlik darajasi baholandi. Empirik kuzatuv natijalari ekologik innovatsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy foydasi va amaliy natijalarini aniq ko'rsatdi.

Solishtirma tahlil (komparativ tahlil):

Turli mamlakatlar va mintaqalar tajribasi solishtirildi. Masalan, Yevropa Ittifoqi, Shimoliy Amerika va Osiyo davlatlarida yashil texnologiyalarni tatbiq etishning samarali yondashuvlari tahlil qilindi. Solishtirma tahlil orqali muvaffaqiyatli va kam samarali strategiyalar aniqlanib, ekologik innovatsiyalarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Statistik va holat tahlili:

Ekologik innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash uchun ishlab chiqarish xarajatlari, chiqindilar hajmi, energiya sarfi va yangi ish o'rinlari kabi ko'rsatkichlar bo'yicha statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Shu bilan birga, ijtimoiy ta'sir — aholining ekologik madaniyati va yashash sifatiga ta'sir — empirik so'rovlar va hisobotlar asosida baholandi.

Ushbu metodlar kombinatsiyasi ekologik innovatsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qanday natijalarga olib kelayotganini ilmiy asosda aniqlash imkonini berdi. Tadqiqotning metodologik yondashuvi turli ma'lumotlar manbalarini integratsiyalash orqali innovatsiyalar samaradorligini kompleks baholashga xizmat qildi.

Natijada, ushbu metodologiya ekologik innovatsiyalarni iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatdan baholash, ularning yashil iqtisodiyot rivojida rolini aniq ko'rsatish va barqaror rivojlanishga qo'shadigan hissasini ilmiy asosda aniqlash imkonini yaratdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ekologik innovatsiyalar yashil iqtisodiyot doirasida turli sohalarda ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Ularning samaradorligi to'rtta asosiy yo'nalishda aniq namoyon bo'ladi:

1. Resurslardan samarali foydalanish

Yashil texnologiyalar energiya va xomashyo sarfini sezilarli darajada kamaytiradi. Masalan, qayta ishlanadigan materiallar va energiya samarador texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonida yo'qolayotgan resurslarni tejash imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ushbu texnologiyalar yordamida xomashyo sarfi o'rtacha 15–30% ga kamayadi, energiya iste'moli esa 10–25% ga tejaladi. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytiradi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Shu bilan birga, resurslardan oqilona foydalanish tabiiy resurslarning kamayish xavfini kamaytiradi va barqaror ishlab chiqarish jarayonini ta'minlaydi.

2. Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish

Ekologik innovatsiyalar chiqindilarni kamaytirish va emissiyalarni nazorat qilish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yashil texnologiyalarni joriy qilgan ishlab chiqarish korxonalarida chiqindilar hajmini o'rtacha 20–40% ga qisqartirgan. Shuningdek, issiqxona gazlari (CO_2 , CH_4 va NO_x) chiqindilari sezilarli darajada kamayadi, bu global isish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda muhim ahamiyatga ega. Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki aholining sog'lig'i va turmush sifati yaxshilanishiga ham hissa qo'shadi.

3. Raqobatbardoshlik va bozor imkoniyatlari

Ekologik innovatsiyalar kompaniyalarga yangi bozor segmentlariga chiqish imkonini beradi. Masalan, ekologik toza mahsulotlar va energiya samarador texnologiyalarni ishlab chiqarish kompaniyani raqobatbardosh qiladi, iste'molchilar orasida obro'-e'tiborini oshiradi va eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yashil texnologiyalardan foydalangan korxonalar mahsulot narxini raqobatbardosh saqlagan holda xarajatlarni

qisqartirishga muvaffaq bo'lgan. Shu bilan birga, innovatsiyalar investitsiyalarni jalb qilish va barqaror o'sish imkoniyatlarini yaratadi.

4. Ijtimoiy ijobiy o'zgarishlar

Yashil innovatsiyalar ijtimoiy sohada ham ijobiy natijalar beradi. Masalan, ekologik toza texnologiyalar ish joylarida xavfsizlikni oshiradi, ish sharoitlarini yaxshilaydi va kasbiy kasalliklar xavfini kamaytiradi. Shu bilan birga, aholi ekologik ongini oshirishga xizmat qiladi, barqaror iste'mol odatlarini shakllantiradi va jamiyatning sog'lom turmush tarzini rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil texnologiyalarni joriy etgan hududlarda ekologik madaniyat va ijtimoiy barqarorlik darajasi sezilarli darajada yuqori bo'lgan.

Shunday qilib, ekologik innovatsiyalar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki atrof-muhitni muhofaza qilish va ijtimoiy rivojlanishga ham bevosita hissa qo'shadi. Tadqiqot natijalari ular ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik to'rtta yo'nalishda barqaror va samarali ekanini tasdiqlaydi. Bu esa ekologik innovatsiyalarni yashil iqtisodiyot strategiyasida markaziy unsur sifatida qabul qilish zarurligini ko'rsatadi.

Natijalardan ko'rinib turibdiki, ekologik innovatsiyalar inson jamiyati va iqtisodiy tizim uchun ko'p qirrali foyda keltiradi. Resurslarni tejash orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi, chiqindilarni kamaytiradi, hamda ijtimoiy sfera — salomatlik va jamiyat sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, yashil innovatsiyalar kompaniyalarga ekologik talablarga mos mahsulotlar yaratishda raqobat ustunligini beradi.

Biroq, ushbu jarayonda ba'zi to'siqlar mavjud: sarmoya yetishmasligi, texnologik infratuzilmaning cheklanishi, hamda ekologik bilim va ko'nikmalarning past darajasi innovatsiyalarni keng joriy etishga xalaqit beradi. Hozirgi sharoitda davlat siyosati, moliyaviy rag'batlar va xalqaro hamkorlik bu muammolarni bartaraf etishda muhim omil hisoblanadi.

Xususan, bugungi kunda turli davlatlarda yashil investitsiyalar va ekologik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha strategiyalar ishlab chiqilmoqda. Bu esa innovatsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ekologik innovatsiyalar yashil iqtisodiyotda ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan muhim rol o'ynaydi. Ular resurslarni tejash, ifloslanishni kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish orqali barqarorlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, innovatsiyalarni muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun davlat siyosati, moliyaviy rag'batlar va xalqaro hamkorlik zarur. Tadqiqot natijalari ekologik innovatsiyalarning yashil iqtisodiyotga o'tishda asosiy vosita ekanini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, I. A. (2022). Barqaror rivojlanish va ekologiya. Toshkent, Uzbekistan.
2. Xolmatov, B., & Rahmonov, S. (2020). Chiqindilarni qayta ishlashning iqtisodiy samaradorligi va ekologik ahamiyati. O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi, (4), 45–52.
3. O'zbekiston Respublikasi. (2023). "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonun. Toshkent, Uzbekistan.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi to'g'risidagi farmon. Toshkent, Uzbekistan.
5. Xo'jabekovich, X. O. K., & Samandar, N. (2024, November). Main Tasks of Corporate Management in Enterprises. In International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 11, pp. 4-6).

6. Xo'jabekovich, X. O. K., & Samandar, N. (2024, November). Respublikamizda Moliyaviy Tizimni Takomillashtirish. In International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 11, pp. 7-12).
7. Xo'jabekovich, X. O. K., & Samandar, N. (2024, November). Studying the Efficiency of Corporate Governance in Our Country. In International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 11, pp. 1-3).
8. Xo'jabekovich, X. O. K. (2024, December). Issues of Improving Employment in the Innovative Economy. In International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 12, pp. 53-56).
9. Xo'jabekovich, X. O. K., & Shaxlo, X. (2025, April). Design and Management Structure of Garment Enterprises Based on Digital Technologies. In International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 16, pp. 107-111).
10. Xo'jabekovich, X. O. K., & Sardor, O. R. (2025, April). DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION. In International Conference on Adaptive Learning Technologies (Vol. 16, pp. 105-110).